

GELENEKSEL KÜLTÜR VE FOLKLORUN KORUNMASI TAVSİYE KARARI: HAZIRLIK VE ETKİNLİK SÜRECİ*

Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore: Period of Establishment and Implementation

Dr. Yerke ÖZER**

ÖZ

Makalede Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi öncesinde folklorun Birleşmiş Milletlerin eğitim, bilim ve kültür alanlarında görevli kurumu olan UNESCO tarafından 1989 yılında hazırlanan Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı'nın hazırlık süreçleri ve etkin uygulanma dönemi incelenmiştir. UNESCO'nun kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmaları, 1954 yılında kabul edilen "Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme" ile başlamış, 1970 yılında kabul edilen "Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme" ile sürmüştür. UNESCO'nun 1972 yılında kabul ettiği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme" ile bütün dikkatini somut kültürel mirasa yöneltmiş olması, uluslararası toplumda eleştiri konusu olmaya başlamıştır. Bu eleştiriler, Bolivya Hükümetinin öncülüğünde 1973 yılındaki hazırlanan ve kayıtlara Bolivya Deklarasyonu olarak geçen bildirmede maddi kültürel mirasın korunmasının yanı sıra folklor ürünlerinin de korunması önerisi ile hız kazanmıştır. 1973 yılından Tavsiye Kararının kabul edildiği 1989 yılına kadar folklorun ne şekilde korunması gerektiği konusunda yoğun tartışmaların yapıldığı görülmüştür. Bir yandan WIPO'nun mevzuatı kapsamında folklorun fikri mülkiyet yönü üzerinde durulurken diğer yandan UNESCO'nun folklorun tanımı, tespiti, korunması ve yaygınlaştırılması alanlarında çalışmalarını sürdürdüğü görülmüştür. Nitekim 1982 yılında alınan kararla 1985 yılında "Maddi Olmayan Kültürel Miras Alt programı" oluşturulur. 1973 yılındaki Bolivya Deklarasyonu ile başlayan 1985 yılında UNESCO içinde kurulan birim ve oluşan farkındalıklarla devam eden bu çalışmalar 1989 yılında kabul edilen "Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı" ile sonuçlanmıştır. Bu Tavsiye Kararı, folklorun korunmasına yönelik ilk uluslararası belge olmakla birlikte, somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli adımlardan biridir. Tavsiye Kararı, folklorun tanımlanması, tespiti, korunması ve bu konuda uluslararası iş birliğinin sağlanması gibi konuları kapsamaktadır. Tavsiye Kararı metninde o döneme kadar çeşitli belgelerde "yazarı belirsiz çalışmalar", "folklor ifadeleri", "maddi olmayan kültürel miras", "sözlü miras" olarak adlandırılan ancak tanımı yapılmayan folklorun tanımı yapılmıştır. 1972 tarihli Sözleşme'den sonra folklorun korunmasına yönelik uluslararası çabanın aksine Tavsiye Kararı'nın 1989 yılında kabulünden sonra UNESCO üyesi devletlerden yeterli ilgi görmediği görülmüştür. Bunun üzerine Tavsiye Kararı'nın tanıtılmasına ve yaygınlaştırılmasına yönelik dünyanın farklı bölgelerinde 1995-1999 yılları arasında bölgesel seminerler düzenlenmiştir. Bu seminerlerin sonunda Tavsiye Kararı'nın istenen başarıya ulaşmadığı tespitinde bulunulmuştur. 1999 Washington Konferansı'nda bunun nedenleri üzerinde durulmuş ve alınan önlemler değerlendirilmiştir. Tavsiye Kararı'nın farklı bölgelerde farklı algılanan terimler içermesi, uygulanmasına yönelik açıklamaların yer almaması, folklor ürünlerinin yalnızca arşivlenmesi yönüne değinmesi, sözleşme kadar geçerli ve görünür olmaması gibi eksiklikleri tespit edilmiştir. Bu eksikliklere rağmen Tavsiye Kararı ve ardından yapılan bölgesel toplantıların farklı devletlerin folklor alanındaki sorunlarını veya deneyimlerini uluslararası ortamda paylaşmalarına imkân vermiş olması önemli bulunmuştur. Bölgesel toplantılarda çıkan sonuçlara bakıldığında bazı kültürlerin diğer kültürlerin baskısı altında kaldığı, küreselleşme nedeniyle tek tipleşmeye doğru gidildiği ve pek çok eski geleneğin, folklor ürünlerinin kaybolmak üzere olduğu ve bunu engellemek için uluslararası zeminde kimi çözüm önerilerinin getirilmesi gerektiği fikrinin öne çıktığı görülmektedir. Tavsiye Kararı'nın 1989 yılında kabulünden sonra 1994 yılında uygulama alanı bulan Yaşayan İnsan Hazineleri Programı ile 1997 yılında başlayan İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Başyapıtları İlan Programı somut olmayan kültürel mirasın önemini ve tıpkı somut miraslar gibi daha güçlü belgelerle korunması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu tespit ve uygulamalar ise 2003 yılında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile yeni bir evreye geçmiştir.

* Geliş tarihi: 8 Nisan 2023 - Kabul tarihi: 5 Aralık 2023

Bu çalışma Yerke Özer (2010) tarafından hazırlanmış olan "1989 Tarihli Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı'nın Halk Bilimi Çalışmalarına Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Özer, Yerke. "Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı: Hazırlık ve Etkinlik Süreci" *Milli Folklor* 140 (Kış 2023): 16-26

** yerkeozzer@gmail.com, Ankara/Türkiye ORCID ID: 0000-0002-0895-6221.

Anahtar Kelimeler

UNESCO, Tavsiye Kararı, Yaşayan İnsan Hazineleri, İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Başyapıtları, Somut Olmayan Kültürel Miras.

ABSTRACT

This article examines, the preparatory processes and the effective implementation period of the Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore prepared in 1989 by UNESCO, the United Nations institution in charge of education, science and culture under the Convention for the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. UNESCO's work on the protection of cultural heritage started with the "Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict" adopted in 1954 and continued with the "Convention on Measures to be Taken to Prevent and Prohibit the Illegal Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property" adopted in 1970. The fact that UNESCO focused all its attention on tangible cultural heritage with the "Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage" adopted in 1972 has become a subject of criticism in the international community. These criticisms gained momentum with the proposal for the protection of folklore products in addition to the protection of material cultural heritage in the declaration prepared under the leadership of the Bolivian Government in 1973 and was recorded as the Bolivia Declaration. From 1973 until 1989, when the Recommendation was adopted, it was observed that there were intense discussions on how folklore should be protected. While, the intellectual property aspect of folklore was emphasised within the scope of WIPO's legislation, UNESCO continued to work on the definition, identification, protection and dissemination of folklore. As a matter of fact, with the decision taken in 1982, the "Intangible Cultural Heritage Sub-programme" was established in 1985. Starting in 1973 with the Bolivian Declaration and continuing with the unit established within UNESCO in 1985 and the awareness raised, these studies resulted in the "Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore" adopted in 1989. This Recommendation is the first international document for the protection of folklore and one of the important steps towards the protection of intangible cultural heritage. The Recommendation covers issues such as the definition, identification and protection of folklore and ensuring international co-operation in this field. In the text, folklore, which until then had been referred to as "works of unknown authorship", "expressions of folklore", "intangible cultural heritage", "oral heritage" in various documents, was defined. After the 1972 Convention, in contrast to the international effort for the protection of folklore, it was observed that the Recommendation did not attract sufficient attention from UNESCO member states after its adoption in 1989. Thereupon, regional seminars were organised in different parts of the world between 1995 and 1999 to promote and disseminate the Recommendation. As a conclusion of these seminars, it was determined that the Recommendation had not achieved the desired success. At the 1999 Washington Conference, the reasons for this were emphasised and the measures to be taken were evaluated. Deficiencies such as the fact that the Recommendation contains terms that are perceived differently in different regions, that there are no explanations for its implementation, that it addresses only the archiving of folklore products, and that it is not as valid and visible as a convention were identified. Despite these shortcomings, it was considered important that the Recommendation and the subsequent regional meetings enabled different states to share their problems or experiences in the field of folklore in the international arena. When we look at the results of the regional meetings, we see that the idea that some cultures are under pressure from other cultures, that there is a tendency towards uniformisation due to globalisation and that many old traditions and folklore products are about to be lost, and that some solutions should be proposed on the international arena to prevent this, became prominent. After the adoption of the Recommendation in 1989, the Living Human Treasures Programme, which was implemented in 1994, and the Programme for the Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Cultural Heritage of Humanity, which started in 1997, revealed the importance of intangible cultural heritage and the need to protect it with stronger documents just like tangible heritage. These determinations and practices have entered a new phase with the Convention for the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage adopted in 2003.

Keywords

UNESCO, 1989 Recommendation, Living Human Treasures, Masterpieces of Oral and Intangible Cultural Heritage of Humanity, Intangible Cultural Heritage.

Kültürel miras kavramının içeriği UNESCO'nun sözleşmelerinde, tavsiye kararlarında ve deklarasyonlarında yer almıştır. Maddi kültürel mirasın korunmasının yanı sıra maddi olmayan kültürün korunmasına yönelik ilk adımlar UNESCO ve WIPO'nun "fikri mülkiyetin telif hakları" çerçevesinde atılmıştır. UNESCO'nun "Telif Hakları Sözleşmesi"¹ (1952, 1971) ve WIPO'nun "Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi" (1896) fikri mülkiyet kapsamına giren fikir yaratıcılığını,

buluşları, tasarımları, edebî ve sanatsal çalışmaları, sembolleri, isimleri, imajları ve performansları korumayı amaçlamıştır. 14 Haziran 1967 tarihinde WIPO'nun Stockholm Konferansında 1908, 1914, 1928, 1948 yıllarında gözden geçirilen Bern Sözleşmesi'nin yeniden düzeltilmiş, “edebî ve sanatsal eserler” ifadesinin içeriği genişletilmiştir ve folklor (doğrudan bu terim kullanılmamakla birlikte) kavramının uluslararası düzeydeki bir sözleşmenin konusu olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak folklor teriminin karmaşıklığı, bu tür bir sözleşmenin oluşumunu engellemiştir. Bunun sonucunda Bern Sözleşmesi'nde folklor terimini içermeyen, “yazarı veya sahibi anonim olan ulusal çalışmaları” kapsayan bir madde eklenmiştir. Bu maddede “folklor” terimi geçmemekle beraber folklorun korunmasına yönelik imkânlarla işaret edilmiştir.

1972 yılında imzalanan ve amacı dünyanın sanat, bilim veya estetik tarihi açısından önemli yapıtlarını korumak olan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme'de² ise somut olmayan kültürel mirasa ve bu mirasın korunmasına dair herhangi bir dikkat bulunmamaktaydı. Bu sözleşmenin hemen ardından Bolivya hükümeti 1973 yılında “Uluslararası Telif Hakları Sözleşmesi'ne Folklorun Korunması, Yaygınlaştırması ve Yayılması Protokolünün eklenmesi konusunda öneride bulunmuştur. Bu öneri, Hükümetler Arası Telif Hakları Komitesi'ne sunulmuş ve Aralık 1973 tarihindeki oturumda tartışılmıştır. Toplantının sonucunda bu konu Hükümetler Arası Telif Hakları Komitesi ve Bern Birliğinin Yürütme Komitesi'ne, Aralık 1975'teki toplantısında görüşülmek üzere iletilmiştir. Ekim 1976'da kabul edilen “Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Telif Hakları Tunus Tip Kanun Taslağı”nda³ ilk kez “folklor” ve “millî folklor” terimleri kullanılmıştır; folklorun korunmasına ilişkin ana konuların “tanımlanması”, “tespit edilmesi”, “korunması” ve “kullanıldığı alanların belirlenmesi” ile folklorun disiplinler arası bir çalışma gerektirdiği belirtilmiştir; kültürel kimlik ve değerlere, farklı geleneklerle, yaşayış biçimlerine ve dile dikkat çekilmiştir.

Bu program kapsamında 1978'de Manila'da sözlü gelenek temalı toplantı düzenlenmiştir⁴. Folklor teriminin yanı sıra “sözlü gelenek” ifadesi de kullanılmıştır. “Sözlü gelenek”, bu toplantıda “bütün sözlü gelenekler”, “beden hareketi içeren gelenekler”, “maddî gelenekler”, “müzik ile ilgili gelenekler” veya tek ifadeyle “halk gelenekleri” olarak tanımlanmıştır.

Folklorun korunması çalışmalarına yönelik ilk kapsamlı çalışma Sekretarya tarafından 1979 yılında üye devletlere gönderilen folklorun korunmasına yönelik anket olmuştur⁵. Anketin amacı Tunus toplantısında belirtilen dört ana konuda, “tanımlama”, “tespit etme”, “koruma” ve “kullanıldığı alanlar” konusunda bilgi toplamak ve gelen yanıtla göre folklorun tanımını oluşturmaktır. Ayrıca üye devletlerin folklorun güncel durumu ile ilgili veri toplamak ve ona göre koruma önlemlerini geliştirmektir.

“Folklorun Korunması Anketine 30 Eylül 1981 tarihine kadar gelen cevaplar 22-26 Şubat 1982 tarihinde Paris'te Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısında değerlendirilmiştir⁶. Büyük öneme sahip olan bu anket ve gelen yanıtlar üye devletlerdeki folklorun korunmasına ilişkin bilgilerin değerlendirilmesini sağlamıştır. Anketin “**folklorun tanımı**” bölümünde verilen cevaplara bakıldığı zaman tüm devletlerin folklorun bir tanıma ihtiyacı olduğu konusunda hemfikir olduğu; ancak folklor kavramların birbirinden farklı olduğu görülmüştür. “Folklorun kökeni” ile ilgili bölümde 54 ülkeden 35'i, folklorun hem “kişisel” hem “kolektif bir yaratıcılık” olduğunu ayrıca kültürel mirasın bir parçası olduğunu belirtmiştir. 25 ülke folklorun yapısı ile ilgili sorulara “şahsi olmayan”, “anonim”, “geleneksel ve sözlü”, “doğaçlama aktarılan”, “ampirik yapısı olan” ve “dinleyicilerin spontane ve toplu katılımını içeren” biçiminde cevap vermişlerdir.

Anket sonuçlarına göre folklorun “popüler gelenekler” (doğum günü vs), “müzik ve ses ile bağlantılı diğer formlar”, “şarkılar”, “edebiyat” (fabl, efsane, tekerleme, atasözleri) “dans ve vücut hareketlerini içeren diğer formlar”, “kostüm”, “din” (ritüeller dahil), “tarih”, “hekimlik”, “çömlekçilik”, “heykelticilik”, “el sanatları” (tahtacılık, bakırcılık ve diğer metaller, camcılık, tekstil, sepetçilik, oyuncakçılık) “tarım” (bahçıvanlık, ormancılık), “resim”, “dilbilimi”, “çizim”, “etnoloji”, (popüler etnografi ve etnopedogoji), “kuyumculuk” (saç için, hayvanlar için diş için, tatoo vs), “botanik”; “plastik formlar”, “sosyoloji”, “hukuk”, “felsefe”, “halıcılık”, “mozaik” gibi akanları kapsadığı görülmüştür.

“**Folklorun Tespiti**” ile ilgili bölümde gelen cevaplar 55 ülkede iki metodun kullanıldığını göstermektedir. Bunlardan biri geniş bir bilgi ağının kurulması ve sonradan bilginin ayıklanmasıdır. İkincisi ise ana konuların bilimsel olarak tespit edilmesi ve bilgilerin kaynak kişilerden (büyücüler, şarkıcılar, destan anlatıcıları, kabile reisleri, bilginler, papazlar, geleneksel sanat ustaları, patrikler, aile başkanları vs. gibi) derlenmesi şeklindedir.

“**Folklorun korunması**” ile ilgili bölümde 51 ülkenin koruma biçimleri ve koruma kurumları görülmektedir. Bunlar özel kurumlar, müzeler, bakanlıkta özel bölümler, gençlik ve kültür merkezleri, millî kütüphanelerdir. Korumak için alınan önlemler okul programları genelgeler, üniversite ve yüksek eğitim kurumlarında ders programı, medya, sergiler, festivaller, gösteriler ve ulusal yıl ilanı şeklinde karşımıza çıkmaktadır .

Folklorun yasalarca kullanılması sorusuna yirmi ülke olumlu yanıt vermiştir. Folkloru Telif Hakları Yasası çerçevesinde koruyan 19 ülke içinde 15’i folkloru “kolektif çalışma” olarak, 13 ülke “anonim çalışma” olarak, iki ülke ise “bireysel çalışma” olarak korumaktadır. İntihal kavramını sekiz ülke, haksız rekabeti sekiz ülke, *sui generis* yasası (kendine özgü) şeklinde sekiz ülke uygulamaktadır. Anket verileri kullanılarak üye devletlerden folklorun korunmasına ilişkin bilgiler elde edilmiştir ve folklorun çeşitli yönleri disiplinler arası zeminde analiz edilmiştir. Folklorun tanımı, tespit edilmesi, korunması, analiz edilmesi, saklanması, geliştirilmesi, canlandırılması ve kullanılması ile ilgili metinler oluşturulmuştur.

Ayrıca ankettten elde edilen veriler incelendiğinde iki tartışma alanının ortaya çıktığı görülmektedir. İlki folklorun kişisel yaratıcılığın bir sonucu olduğuna hangi yetkilinin ya da yetkililerin karar vereceği konusudur. İkincisi ise “kültürel miras” kavramıdır. Folklorun kullanılması konusunda ise çok az ülkenin folklor kullanımı için uygun koşullara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Folklorun tanımı konusunda bir uzlaşma sağlanamamış olsa da folklorun korunması alanında yapılan formüleştirme çalışmaları bakımından bu toplantı önemlidir.

UNESCO’nun folklorla ilgili sürdürdüğü disiplinler arası çalışmaların yanı sıra 1980 yılında UNESCO sekretaryası folklorun “fikri mülkiyet” yönü ile ilgili olarak WIPO Uluslararası bürosu ile iş birliği yapmıştır. 7-9 Ocak 1980 tarihinde 16 uzmanın katıldığı ortak çalışma grubunun faaliyetlerinin sonucunda folklorun yasal bakımdan korunması ihtiyacının karşılanması için bir koruma modelinin taslaklarla tanıtılabileceği konusunda karara varılmıştır. Bu amaçla Yasadışı ve Sakıncalı Kullanımın Engellenmesine Yönelik Ulusal Yasa Modeli Hazırlığı (Taslak Model)⁷ başlıklı bir taslak model hazırlanmıştır ve 28 Haziran-2 Temmuz 1982 tarihleri arasında Hükümetler Arası Komitede kabul edilmiştir. Bu “Model Taslağın” uygulanmasına yönelik UNESCO ve WIPO Ekim 1981’de Bogota’da, 1983 yılının Ocak-Şubat aylarında Yeni Delhi’de, 1983 yılının Şubat ayında Dakar’da ve 1984 yılının Ekim ayında Doha’da uzmanlar toplantısı gerçekleştirmiştir. Her dört toplantıda da uluslararası folkloru koruma aracının

geliştirilmesine yönelik fikir birliği oluşmuştur⁸. Bu toplantılarda folklorun fikrî mülkiyeti konusunda uluslararası bir enstrümanın oluşturulması ile ilgili çalışmaların detaylandırılması ve buna ek olarak popüler geleneklerin korunması alanında çalışmalar yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu taslak model, ulusların yaşayan mirasının bir parçası olan folklorik ifadelerin yasa dışı kullanımlara maruz kalmasını önlemek için oluşturulmuştur. WIPO, Taslak modelde folkloru “kültürün geleneksel ifadeleri” olarak ele alarak, bir bütün olarak, değil yalnızca bir yönü ile korumayı amaçlıyordu ve bunu fikri mülkiyet ve telif hakları çerçevesinde yapıyordu. UNESCO’nun folklorun korunmasına dair yaklaşımı ise, telif hakları ile sınırlı değildi ve disiplinler arası çalışmayı gerektiriyordu. Taslakta yalnızca “artistik” mirastan bahsedilmekte, geleneksel inançlar, pratik uygulamalar gibi kavramlar “folklor ifadeleri” kavramından ayrı tutulmaktadır. Beden ifadeleri, müzik ifadeleri, hareket içeren ifadeler, maddi ifadeler hepsi artistik miras alanına girmektedir⁹. Taslak Modelde, folklorun önemli bir kültürel miras olarak hem ulusal hem bölgesel zeminde yasal belgelerle korunması gerektiği belirtilmiştir. Bu tür koruma, folklor ifadelerinin ticari amaçla, hatalı bir şekilde kullanılmasını önlemek amacı ile yapılmalıydı. Daha önce folklor “ürünlerinin” telif hakları çerçevesinde etkili bir şekilde korunmadığı, ticari amaçla kullanımının kontrolünde yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Fakat bu durum “folklor ürünlerinin anonim, yaratıcılık süreci uzun, imitasyon yolu ile öğrenilen” ifadeler olmasından kaynaklanmaktadır, çünkü Telif Hakları tarafından korunması için eserin belirli bir yazarının-sahibinin olması gerekmektedir. “Toplum içerisinde yaratılan masallar, şarkılar, müzik ve dans” gibi ifadelerin belirli yaratıcısı yoktur. Taslakta belirtilen folklor, masallar, halk şiiri, bilmece, müzik ifadeleri, halk şarkıları, enstrümantal müzik; hareket içeren ifadeler, halk dansları, oyunlar, artistik formlar veya ritüellerden oluşan sözlü ifadeler, halk sanatı (çizim, resim), müzik çalgı aletleri, mimari şekiller gibi maddi ifadeleri kapsamaktadır.

Taslakta folklor teriminin herhangi bir tanımı yapılmamıştır fakat telif hakları sözleşmesinden farklı olarak “artistik ürünler” yerine “folklor ifadeleri” kullanılmaktadır. Folklor ifadeleri, terimi, “kültürel miras anlamına gelmemektedir, yalnızca artistik çalışmalar için geçerlidir. Folklor yalnızca insanlığın kültürel mirasının bir parçasıdır. Geleneksel inançlar bu alana dâhil değildir veya geleneksel kahramanlar, sözlü ve müzikal eylemlerle maddi ifadeler, etnik grupların folklorlarını yaşamalarına engel değildir” şeklinde tanımlanmıştır. Yine bu konu ile ilgili olarak UNESCO, Paris’te, 22-26 Şubat 1982 tarihlerinde Folklorun Korunmasına Yönelik Hükümetlerarası Uzmanlar Toplantısı’nı gerçekleştirmiştir. Bu toplantının amacı, folklorun korunmasını disiplinler arası zeminde her yönü ile analiz etmektir. Bu dönemden sonra sekreteryanın çalışmaları iki alanda sürdürülmüştür. Birincisi, UNESCO’nun yürüttüğü küresel anlamda folklorun “tanımlanma”, “tespit etme”, “koruma” bakımından korunması, ikincisi ise WIPO’nun yürüttüğü folklorun “fikri mülkiyeti, telif hakları” yönü ile korunmasıdır¹⁰.

26 Temmuz- 6 Ağustos 1982 tarihlerinde Mexico City’de Mondiacult olarak bilinen Kültürel Politika üzerine dünya konferansı gerçekleştirilir. Konferansta kültürel miras kavramının geliştiği ve dikkatlerin “somut olmayan” mirasın korunmasına verildiği belirtilmiştir. Pek çok delege UNESCO’nun yalnızca yapıt ve kültürel sitlerin dahil edildiği kültürel mirası değil, özellikle sözlü gelenekleri içeren somut olmayan mirasın korunmasına yönelik programın geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Toplantıda kültürel mirasın somut ve somut olmayan maddeleri kapsadığı belirtilmiştir. Dil, ritüeller, tarihi yerler, anıtlar, edebiyat, sanat eserleri, inanışlar Konferans çalışmalarının sonucunda Mexico Bildirgesi¹¹ yayımlanır. Bu bildirgede kültürel kimliğin korunması

yanında hem somut hem somut olmayan kültürel miras ile uluslararası kültürel iş birliğinin önemi vurgulanır.

1982’de UNESCO’nun “maddi olmayan” kültürel miras programı oluşturma kararı alınır¹² ve 1985 yılında “Maddi Olmayan Kültürel Miras Alt programı” oluşturulur.

WIPO ve UNESCO’nun birlikte oluşturdukları bir diğer belge, 1982 Cenova toplantısı sonucunda ortaya çıkan “*Draft Treaty for the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions*”¹⁴ başlıklı belgedir. Bu belge resmî olarak imzalanmaz; fakat folklor kavramı ile ilgili maddeler sunar. Bu belgede, uluslararası folklor ifadelerinin korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası zeminde önlemlerin alınması gerektiğini vurgulanmıştır.

WIPO ve UNESCO, 10-14 Aralık 1984 tarihindeki Uluslararası Folklor İfadelerini Koruma Uzmanlar Grubu toplantısında folklorun yasal olarak korunması konuları ele almıştır. Uzmanlar Grubu folklor ifadelerinin fikri mülkiyet çerçevesinde korunmasını önermiştir. Katılımcıların çoğu bu tür uluslararası bir aracın oluşturulması için folklor teriminin karmaşıklığı ve folklor sorununu ortaya koyacak mekanizma eksikliğinden dolayı henüz erken olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardır. 1985 yılı Bern Sözleşmesi Yürütme Kurulu ve Ulusal Telif Hakkı Sözleşmesi Hükümetler Arası Komitesi, uluslararası folklor ifadelerinin korunması yasası için henüz erken olduğunu belirtmiş ve eğer gerçekleştirilecekse onun da Tavsiye Kararı şeklinde olabileceği konusunda karar varmıştır.

14-18 Ocak 1985 tarihleri arasında, Paris’te UNESCO’nun Folklorun Korunması Hükümet Uzmanları Komitesi ikinci toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı 41 üye devletin katılımı ile gerçekleşmiştir. Bu toplantıda folklorun korunması sorusu iki yönden ele alınmıştır. Birincisi “fikri mülkiyet” yönü, ikincisi ise “disiplinler arası” olması yönüdür. Fikri mülkiyet yönünün WIPO’ya bırakılmasına karar verilmiştir. Toplantıda folklorun tanımlanması ile ilgili ana taslak oluşturulmuştur. Buna göre folklor; geniş anlamda geleneksel ve popüler halk kültürü olarak tanımlanmıştır.

1985 yılının Eylül-Ekim aylarında UNESCO Genel Konferansı’nın 23. Oturumunda folkloru koruma konusunun üye devletler için Tavsiye Kararı şeklinde ve uluslararası nitelikte resmî bir belge olmasına ve konunun Uzmanlar Komitesi tarafından incelenip Genel Konferans’ın 24. Oturumunda rapor edilmesine karar verilmiştir¹³.

UNESCO Folklorun Korunması Teknik ve Yasal Uzmanları Özel Komitesi, 1-5 Haziran 1987’de Paris’te toplanmıştır¹⁴. Komite toplantısında insanlığın kültürel mirasının ayrılmaz bir parçası olarak folklorun korunmasının önemi belirtilmiştir. Genel Konferans’ın gelecek oturumunda Tavsiye Kararı’nın kabul edilmesi istenmiştir. Sekreteryaya böyle bir belgenin hazırlanması ile ilgili yasal prosedürler hakkında bilgi vermiştir. Yapılan tartışmanın sonunda komitenin folklor çalışmaları üzerine materyal toplamasına karar verilmiş ve tavsiye kararının girişi olacak taslak metin hazırlanmıştır. 20 Ekim-20 Kasım 1987 tarihlerinde UNESCO Genel Konferansı’nın 24. Oturumunda taslak metnin adının “Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı” biçiminde olmasına karar verilmiş ve bu amaçla özel bir komitenin Tavsiye Kararı’nın son taslak metnini hazırlaması ve Genel Konferans’ın 25. Oturumunda sunulması planlanmıştır¹⁵.

1 Haziran 1988 tarihinde UNESCO sekreteryası, hükümet uzmanları tarafından hazırlanan Tavsiye Kararı’nın taslak metnini¹⁶ görüş ve yorumları için UNESCO üye devletlerine göndermiştir. 16 Aralık 1988 tarihinde UNESCO sekreteryasına 19 ülkeden¹⁷ yanıt gelmiştir. İlk taslak metin 1987 yılında Hükümet Uzmanları Özel Komitesi tarafından hazırlandığından, UNESCO sekreteryası, üye devletlerden gelen yorumları

dikkate alarak metnin düzeltilmesi için, final raporu ile 1989 tarihinde 24-28 Nisan'da toplanacak olan Hükümet Uzmanları Özel Komitesine iletmıştır. 1987 yılında üye devletlerden gelen yorumlar üzerine Taslak Metinde yapılan düzeltmeler sonucunda ortaya çıkan bu yedi sayfalık son metin, “Folklorun Tanımı”, “Folklorun Belirlenmesi”, “Folklorun Muhafazası” (conservation), “Folklorun Saklanması”, “Folklorun Yaygınlaştırılması”, “Folklorun Korunması (protection) ve “Uluslararası İşbirliği” bölümlerinden oluşmaktadır. Daha önceki yıllarda hazırlanan bazı belgelerde olduğu gibi bu metinde de “folklor ifadeleri”, “folklor ürünleri” ve “folklor çalışmaları” terimleri yer almamaktadır. Bu terimlerin yerine, “folklor” ve “popüler kültür” ifadeleri kullanılmaktadır.

Bazı devletler Tavsiye Kararı metnini herhangi bir yorumda bulunmadan onaylarken bazı devletler metne yönelik birkaç yorumda bulunmuşlardır. Özellikle bazı ülkelerin belirttiği noktalar ilerideki yıllarda Tavsiye Kararı'nın uygulanmasında eksik olan yönlerden olmuştur. Örneğin “uluslararası iş birliği” maddesinin deneyim ve bilgi paylaşımı açısından çok önemli olduğu belirtilmiş, UNESCO'nun uzmanların eğitimi konusunda destek vermesi ve UNESCO'nun düzenli aralıklarla festival düzenlemesi önerisinde bulunmuş, folklorun okulda eğitimi ve geliştirilmesi önerilmiştir. Folkloru korumanın yanı sıra, unutulmuş veya kaybolan folklorun yeniden canlandırılmasının ve folklorun bir parçası olan etnik grupların önemine değinilmiş, ayrıca folklor uygulayıcılarının korunması yönünde bir maddenin yer almadığı, folklor obje ve metinlerinden ziyade folklor üretim sürecinin önemli olduğu belirtilmiştir.

UNESCO'nun 17 Ekim-16 Kasım 1989 tarihlerinde gerçekleşen Genel Konferansın 25.Oturumunda Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı kabul edilmiştir.

Tavsiye Kararı'nın Giriş kısmında daha önce tanımı yapılamayan folklorun tanımı verilmektedir. Buna göre folklor, “insanlığın evrensel mirasının bir parçası”, “kültürel mirasın ve yaşayan kültürün ayrılmaz bir parçası” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca folklorun “sosyal, ekonomik, kültürel, politik önemi”, “son derece hassas yapısı”, “çeşitli faktörlerin etkisi ile karşı karşıya geldiği tehlike” belirtilmektedir. Somut olmayan kültürel miras çalışmaları ile birlikte bu tehlikeler aşırı ticarileşme, bağlamından koparma, turistifikasyon, otantikleştirme başlıkları altında değerlendirilmiş ve tedbirler üzerinde düşünölmeye başlanmıştır. Genel olarak folklorun korunmasına yönelik şu konular ele alınmaktadır: **Folklorun tanımı:** Folklor, geleneksel ve popüler kültür eş anlamlı olarak ele alınmış ve gelenek temelli yaratımların bütünü olarak tanımlanmıştır. Bu tanım Avrupa ülkeleri tarafından kabul edilmiştir fakat diğer bölgeler genişletilmesini istemişti: Folklorun tespiti alanında folklor ürünlerinin kaydı, ulusal envanterlerin oluşturulması, folklorun sınıflandırılması, kayıt sistemlerinin oluşturulması, standart tipolojinin oluşturulması önerilmiştir.

1. Folklorun muhafazası (conservation) folklorun belgelenmesi, ulaşılabilirliğinin sağlanması, somut bir biçimde korunması, ulusal arşivlerin oluşturulması, topluma hizmet veren arşivlerin oluşturulması, folklorun müzelerde sergilenmesi, folkloru tanıma etkinliklerinin yapılması, derleme ve arşivleme metodlarının uyum içerisinde olması, folklor ürünlerinin kopyalarının oluşturulması, folklor alanında uzmanların eğitilmesi şeklinde verilmiştir.

2. Folklorun muhafazası eğitim programlarının ve çalışmalarının düzenlenmesi, folklorun uygulanması, bunun yanı sıra arşivlerde belgelenmesi, ulusal folklor kurumunun oluşturulması, birey ve kuruluşlara maddi manevi desteğin sağlanması, folklorun yaygınlaştırılması yönünde çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi, bağışların yapılması,

folklorcular için tam zamanlı işin sağlanması, eğitim materyallerinin üretilmesi. Bu maddede folklorun diğer kültürlerin etkisinden korunmasından bahsedilmektedir.

3. Folklorun korunması: Folklorun belirli yasal çerçevesinde korunması amaçlanmıştır. Fakat UNESCO bu konuda yalnızca fikri mülkiyet yönünden korunmasını önermiştir.

4. Uluslararası işbirliği (dernek, enstitü ve organizasyonlar arasında işbirliğinin sağlanması, bilgi değişimi, uzman eğitimi, bilimsel ve teknik personelin değişimi, modern metotların kullanımı, folklor ürünlerine zarar verilen eylemlerden kaçınma, silahlı çatışmada, doğa olaylarında folkloru koruma).

Tavsiye Kararı'nda UNESCO'nun adı geçmemektedir ve UNESCO'nun bu alanda yapacakları teknik olarak belirtilmemiştir. Ayrıca uygulanması yönünde herhangi bir kılavuz da yer almamaktadır.

Tavsiye Kararı'nın kabulünden sonra UNESCO'nun önceliğinde beş bölgesel Tavsiye Kararı'nın uygulanması değerlendirme seminerleri yapılmıştır. Orta ve Doğu Avrupa Bölgesel Semineri (10-23 Haziran 1995, Straznice), Latin Amerika ve Karayipler Bölgesel Semineri (22-24 Eylül 1997, Mexico City), Asya ve Pasifik Ülkeleri Bölgesel Semineri (24 Şubat-2 Mart 1998 Tokyo), Batı Avrupa Bölgesel Semineri (4-6 Eylül 1998 Joensuu), Orta Asya ve Kafkaslar Bölgesel Semineri (6-8 Ekin 1998 Taşkent), Afrika Bölgesi Semineri 26-28 Ocak 1999 Ghana), Pasifik Bölgesi Bölgesel Semineri (11-13 Şubat 1999 Noumea), Arap Ülkeleri Bölgesel Semineri (10-12 Mayıs 1999 Beyrut).

Tavsiye Kararı'nın kabulünden on sene sonra Tavsiye Kararı'nın uygulanmasına yönelik 27-30 Haziran 1999 tarihinde ABD'nin Washington şehrinde, UNESCO ile Smithsonian Enstitüsünün iş birliği ile uluslararası konferans düzenlenmiştir. Washington Konferansında 20. yüzyılın sonlarında farklı ülkelerin kurumlarının folklor ve popüler kültür çalışmalarında tecrübelerinin hangi düzeyde olduğunu tespit etmek amacı ile 1994 yılında üye devletlerin UNESCO Millî Komisyonlarına gönderilen "1989 Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı'nın Uygulanmasına Yönelik Anket" sonuçları değerlendirilmiştir. 1995 ile 1999 yılları arasında gelen 103 cevap bütün olarak incelenmiştir. Buna göre üye devletlerden yalnızca %58 Tavsiye Kararı'ndan haberdardı ve %13 ü Tavsiye Kararı'nın uygulanmasına yönelik rapor göndermişlerdir. Ayrıca ankette yer alan bazı sorular cevapların net olmamasına neden oldu. Kullanılan terimler "folklor", "popüler kültür", "geleneksel kültür" "koruma", "saklama" bazı ülkelerde eş anlamlı gibi algılanırken, bazı ülkelerde ise farklı anlamlara gelmekteydi.

Bölgesel seminer sonuçlarının hepsinde geleneksel kültür ve folklorun öneminin altı çizilmiştir ve geleneksel kültür ve folklorun korunması gerekliliğine neden olarak, "yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan", "yok olan", "ilgi gösterilmeyen", "genç neslin geleneksel kültürüne karşı ilgisiz olması" ifadeleri kullanılmıştır. Tüm bölgesel seminerlerde geleneksel kültür ve folklorun "gelişen" ve "değişen" yapısına bağlı olarak geleneklerin yeni ve yaratıcı bir biçimde kullanılmasına dikkat çekilmesi istenmiştir. Yine geleneksel kültür ve folklorun, tüm ulus için kültürel kimliğin temeli olduğu ve gelişmede ve yaratıcılıkta önemli bir etken olduğunun millî kültür politikası yaratıcılarının dikkatine sunulması gerektiği bütün bölgesel seminerlerde vurgulanan konulardan biri olmuştur. Folklorun korunmasında folklorun taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının öneminden bahsedilmiştir.

Bu görüşlerin sonucunda Tavsiye Kararı'na yönelik bazı öneriler çıkmıştır: Buna göre, Tavsiye Kararı'nın geliştirilmesi gerekmektedir çünkü metnin günümüzdeki anali-

zinde folklorun korunması belgelendirme ve arşivleme ile sınırlı kalmaktadır. Geleneksel kültür ve folkloru yaratan, taşıyan ve uygulayan kişi olmasına rağmen koruma “maddenin” kendisi ile sınırlı kalmaktadır. Koruma yalnızca belgelendirme ve arşivleme ile sınırlı kalmamalı ve dikkati topluma yöneltmelidir. Bu amaçla 1989 Tavsiye Kararı’nın yeni eklemeler yapılarak değiştirilmesine veya farklı bir aracın oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yeni eklemeler konusunda toplantı sonuçlarında çoğunlukla şu öneriler sunulmuştur: Folklorla saygı için etik kodlarının eklenmesi, folklor taşıyıcılarının ve derleyenlerin korunması, geleneksel kültür ve folklorun korunmasını ilerletmek için WIPO ve UNESCO’nun ortaklaşa yeni bir yasal uluslararası araç hazırlaması, sivil toplum kuruluşlarının ve çeşitli enstitülerin geleneksel kültür ve folklorun korunmasında işbirliği yapması ve geleneksel kültür ve folklorun değişen yapısını göz önünde bulundurulması. Konferansın sonunda şu görüşler yer almıştır: Folklor teriminin uygun-suzluğu nedeniyle daha uygun bir terminoloji üzerine çalışılması gerekliliği, pek çok ülkede somut, somut olmayan ve doğal mirasın birbirinden ayrılmaması, geleneksel kültür ve mirasın toplumsal etkinlikler temelli olduğu, kültürel mirasın çeşitliliğinin onun ana özelliklerinden olduğu, geleneksel kültür ve folklorun insanlığın mirasının bir parçası olduğu; geleneksel kültür ve folklorun insanlığın tarihindeki rolü, dinî, sosyal, ekonomik, ekolojik, politik önemini olduğu; geleneksel kültür ve folklorun farklı sosyal gruplardan farklı insanları bir araya getirmede önemli bir araç olduğu belirtilmiştir. 1999 Washington Toplantısı, 1989 Tavsiye Kararı’nı konu alan son toplantı olmuştur. UNESCO’nun folklor alanındaki toplantıları Eylem Planında da belirtildiği gibi folklor alanında yeni bir belge oluşturulmasına yönelik olmuştur. Bu konuya yönelik olarak 2001 yılında İtalya’da yapılan “somut olmayan kültürel miras” yuvarlak masa toplantısı yapılmıştır. Toplantıda farklı uzmanların katılımı ile “folklor” “popüler ve geleneksel kültür” ve UNESCO’da bundan sonraki çalışmalarında kullanılacak terminoloji üzerine görüşler bildirilmiştir ve folklorun korunmasına yönelik yeni bir aracın geliştirilmesi tartışılmıştır.

Folkloru yaşatan, aktaran insana yapılan vurgu bu süreçte artmıştır. Pek çok taraf devlet mirası yaşatan insanların korunmasına yönelik sistemler oluşturmuş ya da Yaşayan İnsan Hazineleri Sistemini ülkelerine adapte etmişlerdir. Bu sürecin olumlu bir sonucu olarak 1997 yılında İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Başyapıtları İlan Programı başlamış ve 1972 Sözleşmesine benzer bir listeleme yoluna gidilmiştir.

Bütün bu çalışmalar ve gelişmelerin sonunda, UNESCO’nun folklor alanındaki toplantılarının Eylem Planında da belirtildiği gibi folklor alanında yeni ve daha güçlü bir belge oluşturulmasına yönelik olmuştur. Bu konuya yönelik olarak 13- 17 Mart 2001 tarihinde İtalya’da “Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışma Tanımları” konulu yuvarlak masa toplantısı yapılmıştır. Toplantının amacı üye devletler, devlet ve sivil toplum kuruluşlarında kullanılmakta olan kültürel miras tanımlarını incelemek, somut olmayan kültürel miras ve ilgili alanlarda kullanılan terminolojiyi analiz etmek ve UNESCO tarafından kullanılacak çalışma tanımını belirlemektir. Toplantıda farklı uzmanların katılımı ile “folklor” “popüler ve geleneksel kültür” ve UNESCO’da bundan sonraki çalışmalarında kullanılacak terminoloji üzerine görüşler bildirilmiştir ve folklorun korunmasına yönelik yeni bir aracın geliştirilmesi tartışılmıştır. Tavsiye Kararı’nda yer alan “geleneksel kültür” ve “folklor” terimleriyle ilgili görüşler bildirilmiştir. Katılımcılar kültür koruma alanında kültür yaratıcılarının da katılımının gerekli olduğunu belirtmişlerdir ve yeni koruma aracının insanlar üzerine yaptırım yerine insanlarla çalışılması gerektiğini belirtmişlerdir. Tavsiye Kararı’nda yer alan “folklor” ve “popüler kültür”

terimlerinin dışında “kültürel süreçler, geleneksel kültür, kültürel süreçlerin yalnızca somut eserlerle sınırlı olmadığı, bilginin ve spiritüalizmi de kapsadığı belirtilmiştir. Toplantının sonucunda somut olmayan kültürel mirasa hiyerarşik yaklaşımdan kaçınılması, küreselleşmenin önemini ve olumlu olumsuz yönlerinin dikkate alınması, yalnızca diğer kültürlerle yapıcı ve saygılı olan folklorik malzemeye saygı duyulması, somut olmayan kültürel miras teriminin kullanılması, kültürler arası paylaşım fikri, farklı kültürler arasındaki diyalogun önemi, kültürel çeşitliliğin önemi, somut olmayan kültürel mirasın çapraz ilişkilerinin dikkate alınması, sözlü mirasın çeşitli tezahürlerine, aktarımına ve dillerin ana elementlerine vurgu yapılması ulaşılan sonuçlar arasındaydı.

Üye devletlerin “folklor” ve “somut olmayan kültürel miras” terimleri ile ilgili görüşleri için UNESCO sekretaryasının 2000 yılının Mart ayında üye devletlere uyguladığı anketten faydalanılmıştır. Ankette üye devletlerin somut olmayan kültürel miras alanında uyguladığı yasal düzenlemeler ve kullandıkları “folklor ve popüler kültür”, “somut olmayan kültürel miras” tanımları verilmiştir. Örneğin bazı ülkeler Tavsiye Kararı metnindeki folklor tanımını verirken bazıları ise kendi tanımlarını önermiştir. Üye devletlerden bazıları somut olmayan kültürel miras alanında WIPO’nun Telif Hakları Sözleşmesini uygularken bazıları kendi yasal düzenlemelerine sahip oldukları belirtilmiştir. Somut olmayan kültürel miras terimini açıklarken somut ve somut olmayan kültür ve miras ilişkisini açıklamak, kültürler arası paylaşımın önemi, kültürel çeşitlilik vurgusunun gerekliliği ve farklı kültürler arası diyalogun önemi, toplulukların somut olmayan kültürel mirasın korunmasının her alanına katılımını teşvik etmek, somut olmayan kültürel mirasın farklı şekilleri arasındaki ara ilişkiyi fark etmenin önemi, aktarma ve dil gibi önemli elementlerin yanı sıra sözlü mirasın farklı çeşitlenen belirtilerini vurgulama ihtiyacı gibi konular toplantının çıkan sonuçlarındandır. Toplantıda kabul edilen eylem planında ise UNESCO’nun geleceğe yönelik uygulanması istenen konular belirtilmiştir.

Oluşturulacak yeni sözleşmede öncelikle Tavsiye Kararı’nda yer almayan gelenek taşıyıcılarına hitap edilmesi gerekliliği, toplantıda uzlaşılan terimin, yani somut olmayan kültürel miras teriminin kullanılması, gelecek toplantılarda uzmanların yanı sıra gelenek taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının yanında yer alması, yerel grupların somut olmayan kültürel mirasının göz önünde bulundurulması, ve Yaşayan İnsanlık Hazinesi ve İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Kültürel Miras Başyapıtılar İlan Programına devam edilmesi kararları alınmıştır. 2001 yılında İstanbul’da Kültür Bakanlarının katılımıyla yapılan “Kültürel Çeşitliliğin Aynasında Somut Olmayan Kültürel Miras” Toplantısında varılan mutabakatın ve 2001 tarihli Kültürel Çeşitlilik Bildirgesinin dikkate alınmasıyla “somut olmayan kültürel miras” terimi UNESCO’nun 2002 yılında Brezilya yapılan toplantısında onaylanmıştır. Oluşturulacak olan yeni belgenin sözleşme şeklinde olması kararının ardından sözleşmenin ilk taslak metni 2002 de oluşturulmuştur. 2003 yılında bu taslak metin üzerinde hükümetler arası uzmanlarca yürütülen yoğun çalışmalar sonunda Sözleşme hazırlanmış ve aynı yıl Genel Konferansta kabul edilmiştir.

Sonuç olarak gerek 1989 Tavsiye Kararı’nın ortaya çıkmasını hazırlayan ve 1973 Bolivya Deklarasyonu ile başlayan süreç, gerekse Tavsiye Kararı’nın kabulünden sonra edinilen kazanımlar, deneyimler ve oluşan farkındalıklar, UNESCO’nun somut kültürel mirasın korunmasına yönelik 1954, 1970, 1972 ve 2001 tarihli dört sözleşmesinden sonra somut olmayan kültürel miras dair yeni bir sözleşme hazırlamasının yolunu açmıştır. UNESCO’nun 1989 tarihli bu Tavsiye Kararı, somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk normatif belge, ilk Genel Konferans kararıdır. 1973 Bolivya Deklarasyonu ile başlayan ve 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mira-

sın Korunması Sözleşmesi ile sonuçlanan 30 yıllık zorlu sürecin tayin edici en önemli ilk adımlarından biri bu Tavsiye Kararı olmuştur. 2022 yılında Meksika’da UNESCO üyesi devletlerin Kültür Bakanlarının katılımıyla Meksika’da yapılan Üçüncü Mondia-cult Toplantısında kültürün korunmasına yönelik önemli normatif belgeler arasında 1989 Tavsiye Kararı’na da yer verilmiş olması ve tarihî rolüne vurgu yapılması, UNESCO’da somut olmayan kültürel mirasa yönelik çalışmaların hangi aşamalardan geçerek geldiğini görmek açısından önemlidir. Somut olmayan kültürel miras üzerine çalışanların bu alanda oluşan terimlerin, tanımların nasıl ortaya çıktığı, süreçlerin nasıl yürütüldüğü konularında bir tarihçe oluştururken 1989 Tavsiye Kararı’na ve sonuçlarına bakmaları gerekmektedir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Söz konusu sözleşme 23 ülke tarafından imzalanmış ve 1974 yılında yürürlüğe girmiştir.
2. Convention Concerning The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage,1972
3. https://keionline.org/sites/default/files/tunis_model_law_en-web.pdf
4. Meeting on the Standing Committee on Oral Tradition, Final Report, Manila 1978.
5. Folklorun Korunmasına İlişkin Anket 31 Ağustos 1979 tarihinde UNESCO Genel Direktörü tarafından üye devletlere gönderilmiştir.
6. Ankete 70 üye devletten doksana iki yanıt alınır: Afganistan, Arnavutluk, Cezayir, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Bulgaristan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Şili, Kolombiya, Kıbrıs, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Finlandiya, Fransa, Alman Federal Cumhuriyeti, Almanya (Federal), Gana, Yunanistan, Gine, Honduras, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Irak, İrlanda, İtalya, Fildişi Sahilleri, Jamaika, Japonya, Kuveyt, Lüksemburg, Malta, Mauritius, Meksiko, Monako, Nikaragua, Nijerya, Norveç, Pakistan, Panama, Papua Yeni Gine, Peru, Filipinler, Polonya, Katar, Kore Cumhuriyeti, Romanya, San Marino, Singapur, Libya, Şri-Lanka, Sudan, İsveç, İsveçre, Tayland, Türkiye, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Birleşik Britanya Krallığı, Güney İrlanda, Burkina Faso, Venezuela, Yugoslavya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti.
7. Model Provisions For National Laws On The Protection Of Expressions Of Folklore Against Illicit Exploitation And Other Prejudicial Actions, UNESCO-WIPO, Paris, 1985.
8. Second Committee of Governmental Experts On The Safeguarding of Folklore, UNESCO, 14-18 January 1985,
9. WIPO-UNESCO Regional Consultation On The Protection Of Expressions Of Folklore For Countries Of Asia And The Pacific, Hanoi, 21- 23 April 1999.
10. Safeguarding of Folklore, Report by the Director- General, UNESCO, 30 August, 1983.
11. Declaration on Cultural Policies World Conference on Cultural Policies Mexico City, Mexico City, UNESCO, 26 Temmuz - 6 Ağustos, 1982
12. Consultation of Experts to Define the Non-Physical Heritage, UNESCO, Paris, 1984
13. Records of the General Conference Twenty-third Session, UNESCO, 8 Ekim-9 Kasım, Sofia, 1985. <http://unesdoc.UNESCO.org/images/0006/000684/068427e.pdf>
14. Special Committee of Technical and Legal Experts of the Safeguarding of Folklore, UNESCO, Paris, 1987. Komite çalışmalarına 33 üye devletten uzmanlar katılmıştır: Angola, Avustralya, Bangladeş, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Şili, Çin, Ekvator, Finlandiya, Fransa, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Yunanistan, Hindistan, İrlanda, İtalya, Madagaskar, Malezya, Mali, Norveç, Filipinler, Suudi Arabistan, İspanya, Sri Lanka, Svaziland, Tayland, Togo, Türkiye, SSCB, Tanzanya, Uruguay, Yemen.
15. Records of the General Conference 24th Session, UNESCO, Paris 20-Ekin- 20 Kasım, 1987. <http://unesdoc.UNESCO.org/images/0007/000769/076995Eb.pdf>
16. International Instrument of the Safeguarding of Folklore, UNESCO, Paris, 1 Haziran 1988.
17. Bahreyn, Fildişi Sahilleri, El Salvador, Yunanistan, Nijerya, Umman ve İspanya taslak metnini onaylayarak herhangi bir yorumda bulunmamışlardır. Brezilya, Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Gambia, Haiti, Irak, Meksika, Norveç Filipinler, Katar, Suriye Arap Cumhuriyeti, Tunus ve Ukrayna SSB metnini ilgili görüş bildirmiştir. On dört ülkeden ise yanıtlar daha sonra geldi. Bu ülkeler: Cezayir, Arjantin, Benin, Kamerun, Şili, Finlandiya, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Alman Federal Cumhuriyeti, Hindistan, Irak, Norveç, İsveç, Türkiye ve SSCB.

KAYNAKÇA

- Oğuz, M. Öcal. Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? 3. Baskı, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018.
- Oğuz, M. Öcal. "Halk Biliminde Koruma Yaklaşımları ve SOKÜM Sözleşmesi'nde Kuşaktan Kuşağa Aktarım" . Millî Folklor 17 (2021): 5-15
- Ölçer Özinel, Evrim. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileşme" Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu, 2017.
- Özer, Yerkesh. 1989 Tarihli Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı'nın Halk Bilimi Çalışmalarına Etkisi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.